

Az 1950-es évek versenymozgalmai és rajzos megjelenésük a vállalati sajtóban

DR. BIRÓ JÓZSEF

Az 1950-es évek elejének bányászatáról többnyire már csak a „széncsaták” emlegetése maradt meg a 20. század végének és a 21. század elejének sajtójában. Most nem szólnék a rendszerváltás utáni időszakról, amely szélsőségesen sarkítva, alapvetően politikai hangulatkeltés céljából összemosta az egymástól lényegesen eltérő időszakokat és eseményeket. Ehelyett kellő történelmi távlatból, de még a lényegre talán emlékezve igyekszünk áttekinteni a versenymozgalom motivációit és emberi megjelenési formáit, sokszor kemény kritikáit, humoros oldalait, és nem utolsósorban a leírtak igazságtartalmát.

A második világháború utáni tüzelőanyag-hiányos időszakban a bányász szakszervezeti kongresszuson foglalkoztak azzal, hogyan lehetne – elsősorban az adott feltételeken belül – az alacsony termelési eredményeket javítani¹. Ehhez, mivel a technikai adottságok rosszak voltak, a létszámra épülő (extenzív), nyilvánvalóan korlátozott mennyiségi növelés mellett elsősorban az emberi erőforrásra alapozott teljesítmény-növelést választhatták. Az ember veszületett tulajdonságát, a sikerre, elismerésre való törekvést igyekeztek meglovagolni azáltal, hogy a munka mennyiségét vetélkedés tárgyává tették. A „fordulat évében” vált a versenymozgalom igazán komollyá, amikor a szovjet munkaversenyek tapasztalatait kezdték átvenni és széles körben alkalmazni.

¹ Babics András: Szénbányászat. = Babics András: *Komló monográfiája*. 1978. 353 p.

Ez a versenyforma annak ellenére bevezetésre került, hogy a magyar mentalitástól már a 19. századtól távol állt a munkaerő teljes kiszípolozása, a bányamunkások olyan igénybevétele, amely korai kimerülésüket és egészségük fokozott, ill. teljes leromlását hozta volna magával.

Gondoljunk csak a DGT jelmondatára: „*A bölcsőtől a sírig*”. Ezt nemcsak a humanitárius szempontok indokolták, hanem az a józan belátás is, hogy csak egészséges emberek tudják munkaerejük teljes arzenálját a vállalat szolgálatába állítani. Mondhatnánk viszont azt is, hogy ez a magatartás egy fejlettebb ipari környezetből jött vállalkozás munkáspolitikája volt. Bizonyos szempontból azonban hasonló módon kezelték ezt a kérdést a hazai, főleg az állami vállalatok is. Mutatja ezt pl. a *Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.* hozzáállása, amely szintén lakásokat épített munkásai számára, templomokat emeltetett, iskolákat üzemeltetett, ahol saját tanárokat alkalmazott, vagy akomlói állami szénbányák gyakorlata: egész lakótelepet építtetett dolgozóinak. Ezt követelte a jövőbe látó gondolkodás, ami akkor már a hazai kapitalistáknál is kialakult, és egyre inkább gyakorlattá vált.

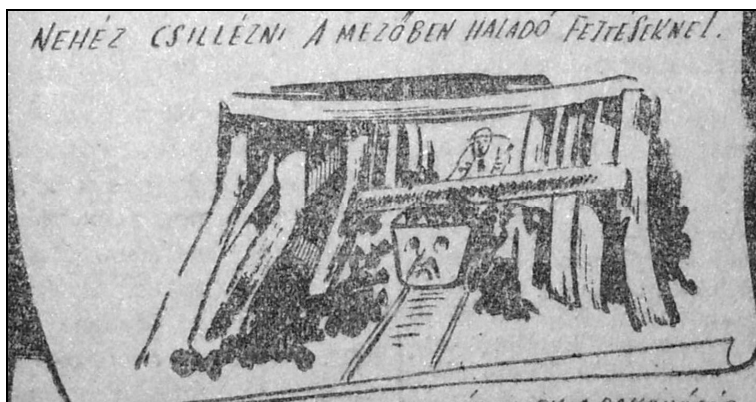
A munkás munkaerejének elvesztése után már korántsem élvezett ilyen elbírálást. Ha volt nyugdíjjogosultsága, akkor is rászorult az aktív családtagok támogatására. Különösen igaz volt ez a lakásviszonyokra. A munkával együtt általában a lakáshasználat juga is megszűnt.

Sajnos a mai, vissza-vadkapitalizálódó világunkban elveszett az effajta távlatos gondolkodás is, és feltehetően majd csak nagyon lassan alakul újjá. A mai vállalkozások munkaruhát esetleg biztosítanak, de már kultúrált tisztálkodási lehetőségeket ritkán. Jól mutatja ezt a munka után piszkosan, izzadtan autóba szálló és hazafele siető építőipari munkások sokasága. Akkor még nem is szoltunk a normális nyugdíjlehetőségeket ellopó legális, féllegális, vagy fekete gazdasági alkalmazások hátrányos hatásairól.

A szocialista versenymozgalom bevezetésének elején még előfordult, hogy a teljesítmények emelkedtek, ám a verseny végeztével a legtöbb esetben visszaestek a korábbi szintre.

1949 végétől konkrétan a *Sztahanov-mozgalom* átvételét és alkalmazását szorgalmazták². Már az elején erős túlzásokba estek, mivel néhány alberttelepi vájár teljesítménye a 700-900 %-os szintet verdeste, ami nyilvánvalóan képtelenség volt. Mecseki viszonylatban – bár itt is keményen küzdöttek a cím megszerzéséért – szerényebb eredményekkel büszkélkedhettek. Ezen a területen sem volt ritka a 200 % körüli és feletti teljesítmény.

Ilyen eredményt természetesen úgy tudtak felmutatni, hogy a „futtatott”, legtöbbször azért jó munkások kezére több tíz ember is dolgozott, a legjobb gépeket, felszereléseket nekik juttatták. Az ilyen szakembernek, vájárnak csak a szén termelése volt a feladata, a biztosítási és a kapcsolódó mellékmunkákat mások végezték, akiknek a teljesítményét a kiválasztott javára számolták el. Nem küzdöttek például az akkor és később is rendszeres anyag- és csillehiánnyal, kedvező körülmények közé telepítették őket, míg mások esetleg az említett nehézségekkel küzdöttek (1. ábra).

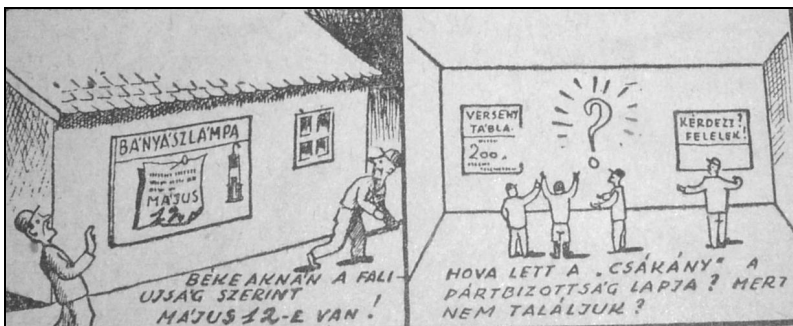

1. ábra. Rossz feltételek mellett az eredmény elmarad.

A politikai harc éleződésével termelési és politikai szempontból is fontos volt, hogy a munkaversenyek sikeresek legyenek, és

² Horváth Sándor–Majtényi György–Tóth Eszter Zsófia: Élmunkások és sztahanovisták. Munkaverseny a Szovjetunióban és Magyarországon. <http://www.historia.hu/archivum/1998/9808horvath.htm>.

egyre jobb eredményeket tudjanak felmutatni. A verseny szervezésének – az üzemi bizottságokon kívül – eleinte több bábja is volt (Párszervezet, DISZ, frontmesterek, csapat- és brigádvezetők), ezért a végrehajtás felelőssége elkenődött. Sok esetben hiányzott a megfelelő tájékoztatás (2. ábra). Mivel ezek a tünetek országosan is jelentkeztek, a kormányzat úgy határozott, hogy versenyirodákat kell felállítani, és versenyfelelősöket kell kinevezni. 1952-ben azonban megszüntették a versenyirodákat, és a versenyek koordinálását a munkaügyi osztályok feladatává tették. Ezek keretei között alakították ki az irányításért felelős csapatot.

2. ábra. Üres a faliújság.

A feltételeket azzal is javítani kívánták, hogy a bánya- és energiaügyi miniszter rendeletével (236/1951. II. 9.) a sztahanovistákhoz műszaki patronálókat utaltak. Addigra már kiderült, hogy csak politikai és adminisztratív háttérrel, kellő műszaki-vezetői támogatás nélkül a kiválasztott emberek sem tudnak kiemelkedő eredményeket elérni.

A sztahanovista mozgalom³ példájára hazai kezdeményezések is indultak. Ilyen volt a *Loy Árpád* alberttelepi frontmester nevével

³ *Alekszej Grigorjevics Sztahanov* szovjet bányász a szocialista munkaverseny névadója. 1906. január 3-án született, falusi szegényparaszt családban. Három osztályt járt a falusi iskolában. Az 1920-as évek közepéig béres volt. 1927-ben a donyeci *Kadijevka* egyik szénbányájába ment dolgozni. A 30 éves *Sztahanov* 1935. augusztus 31-én a hatórás műszak

fémjelzett „*Termelj ma többet, mint tegnap!*” jelmondattal operáló kezdeményezés.

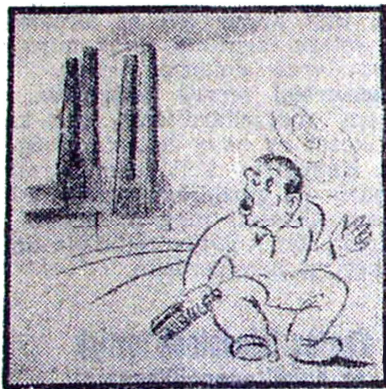
Harcoltak az igazolatlan mulasztások ellen. Erre jó példa lett az „ezerórás mozgalom”, amelyben a dolgozó kötelezte magát, hogy ennyi idő alatt nem „bumlizik”, azaz nem hiányzik igazolatlanul a munkából. A felhígult munkáslétszámban sok volt az ún. „lógos” és „vándormadár”. Ezeknek folyamatos bírálata állandó témája volt a vállalati újságok karikatúráinak is (3-4. ábra).

3. ábra.

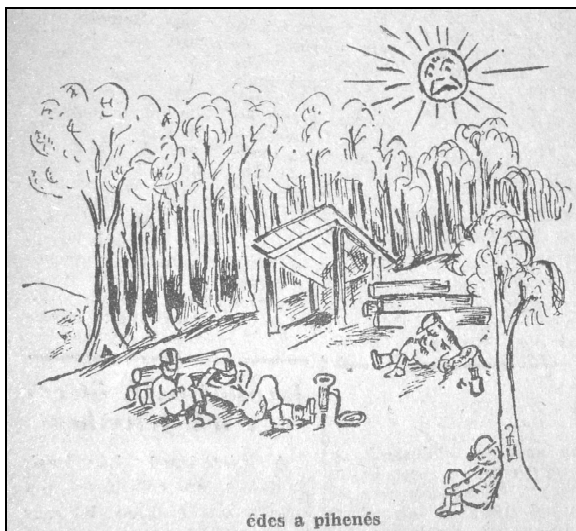
alatt 102 tonna szenet termelt ki, azaz tizennégyszeres normát teljesített. A szovjet vājár önmaga rekordját megdöntve, szeptember 19-én 227 tonna szenet fejtett ki a műszak alatt. Példaképként állították az egyszerű munkások elé. Róla nevezték el a *Szovjetúnióban* az 1935-ben bevezetett munkaverseny-mozgalmat. Ezt a II. világháború után átvették az ún. szocialista, kommunista országok is. 1970-ben elnyerte a *Szocialista Munka Hőse* kitüntetést. Eredményeit – később beismerték – nem egyedül, hanem tapasztalt társak segítségével érte el, akiknek munkáját is neki tulajdonították.

Bumli Jani csodálkozik

— Hukk... de gyorsan épül ez a város. Reggel még csak két kémény volt és most este már négyet látok.

4.a. ábra.

4.b. ábra. *Lógás műszak alatt.*

A „*péntek mozgalom*” azt kívánta elérni, hogy a heti tervet már péntekre teljesítsék, akkor, amikor még hatnapos volt a munkahét.

A mozgalmakra önként vagy némi „biztatásra” jelentkeztek a bányászok vagy az egyes munkabrigádok. Valamilyen erkölcsi és nem utolsósorban anyagi érdek is fűződhetett a részvételhez, de még inkább a verseny megnyeréséhez. Áruhiány volt, és nem egy esetben az kapott valamilyen háztartási gép- vagy bútorkiutalást, aki eredményes volt a vállálásában (5-6. ábra). A vállalások azonban kockázatosak voltak, mert a feltételek sokszor hiányoztak a kitűzött cél eléréséhez (nem volt pl. fa, téglá, biztosító anyag, üres csille stb.). A lemaradás viszont a feltételektől függetlenül erkölcsi és anyagi elmarasztalással járhatott. Könnyen rá lehetett mondani valakire, hogy azért nem teljesítette a vállalását, mert nem szervezte jól a munkáját.

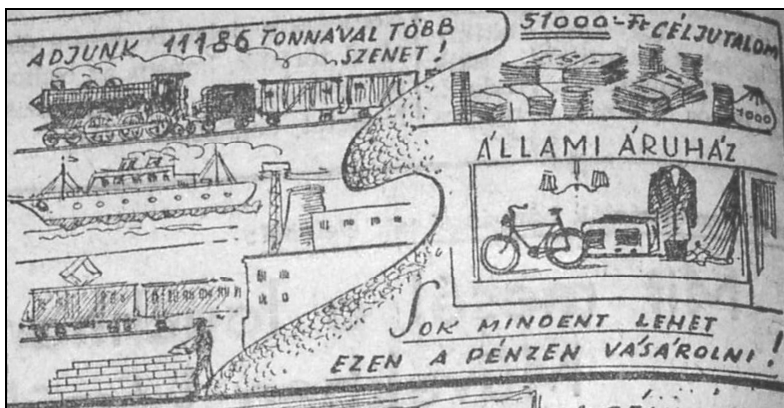

5. ábra. A verseny anyagi elismerése: különjuttatás.

A szénigény növekedésével fokozottan előtérbe került nemcsak a mennyiség, hanem a kitermelt anyag minőségének megfelelő volta, javításának igénye (7a., 7b. ábra).

Felismerték, hogy nem célszerű csak a mennyiségre koncentrálni, mert mint mindig a bányászatban, ilyen esetben könnyen belekerülhet a termékbe a csak súlyt növelő meddő, ami pedig feleslegesen leköti a kapacitásokat, megdrágítja a szállítást, rontja a termelés feltételeit. Ez a követelmény a mecseki bányászat fennállása

alatt állandóan napirenden levő kérdés volt, mivel a kitermelhető mecseki szénnek – magas fűtőértéke mellett – egyébként is jelentős volt a hamutartalma.

6a. ábra. A verseny anyagi elismerése - vásárlási lehetőség.

6.b. ábra. Munkára ösztönzés „bumli” ellen.

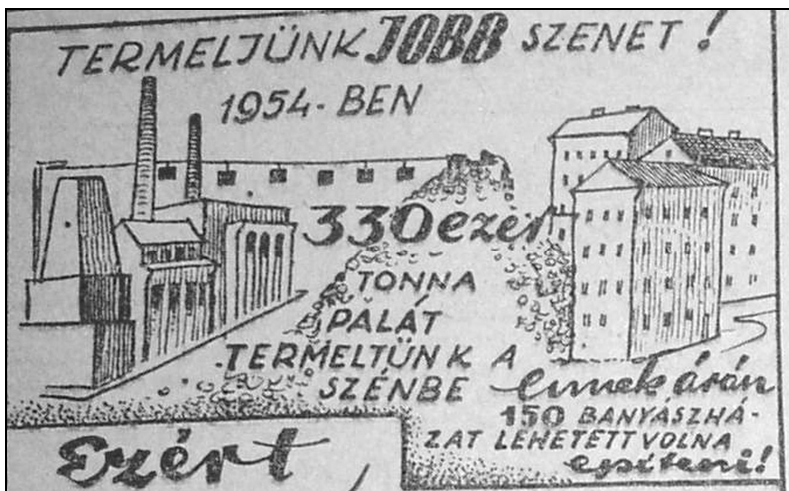
A verseny a mecseki bányákban személyek és üzemek, vállalatok közötti folyamatos versenyeztetésből is állt (8. ábra). Természetesen a vállalati verseny Pécs és Komló bányái között folyt, amelynek mindig voltak politikai és területi vonatkozásai is. A bányák és területek közötti versenyben komoly szerepet játszott a baleseti helyzet, a balesetek, majd a kiesett táppénzes napok csökkentése (9. ábra). A képen említett *Rufli módszer* egyike lehetett azoknak a terjesztésre szánt módszereknek, amelyeket valamelyik üzemben már alkalmaztak, és hasznosságuk miatt alkalmazni kívánták a bányászat más területein és üremeiben is.

7a. ábra. Minőségi széntermelésre ösztönzés.

A bemutatott rajzokat, karikatúrákat a *Pécsi Bányász* és a *Komló Bányász* című újságokból vettem, amely lapokat minden bányai üzem dolgozó megkapott. A két tröszt egyesítése után a lapokat is összevonták, s *Mecseki Bányász* néven töltötte be korábbi feladatát. Sajnos az 1970-es évektől a vállalati sajtóból már jórészt kimaradtak ezek a karikatúra-jellegű, a mondanivalót színesítő rajzok, figyelemfelhívó ábrázolások.

Külön figyelmet érdemelhetnek még azok az üzemi szórólapok, híradások, amelyek hasonló módon – főként humoros formában – foglalkoztak az üzem versenyhelyzetével, a megtörtént eseményekkel, a dolgozókkal megtörtént, de elkerülhető balesetekkel.

7b. ábra. Minőségi széntermelésre ösztönzés 2.

8. ábra. A balesetek csökkentése.

9. ábra. Verseny és módszerek.

